SAGA
EGMONT

DÖDA MÄNNISKOR

Rudolf Värnlund

SAGA
EGMONT

DÖDA MÄNNISKOR

Rudolf Värnlund

Rudolf Värnlund

Döda människor

SAGA Egmont

Döda människor
Omslagsfoto: Shutterstock
Copyright © 1924, 2019 Rudolf Värnlund och SAGA Egmont, an imprint of Lindhardt og Ringhof A/S Copenhagen
All rights reserved
ISBN: 9788726329087

1. E-boksutgåva, 2019
Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-koncernen

Döda människor

I.

En gång gick Allan Holm på en bred och grådammig väg, men han visste ej vart den ledde, och icke heller visste han hur han kommit in på den, var han börjat och var han skulle sluta. En kvinna dök upp framför honom och log. Hon sade: Jag älskar dig! Då skakade Allan endast på huvudet, vek åt sidan och fortsatte sin väg med ett förundrat uttryck i ansiktet. Han förstod ej kvinnan, han skulle aldrig kunna fatta att någon kunde älska honom, helt enkelt därför att han själv aldrig älskat en annan människa. När någon visade honom en vänlighet blev han generad, emedan han, även med bästa vilja i världen, ej kunde gengälda den på samma sätt.

Som han själv var ett stycke bohem och flanör, hemlös utan att detta var en ekonomisk nödvändighet, sökte han sig gärna hem till makarna Engels, ett affärsfolk av tyskt ursprung, som haft framgång i sitt nya fosterland.

Mannen hade i sin ungdom varit inne på konstnärsbanan och blivit förespådd en stor framtid, men haft motgångar och tröttnat. Han talade helst icke om den tiden. Skygg och ömtålig slöt han sig inne i sitt skal under några år; när han sedan slog sig på affärer, var han en människa som kämpat med sig själv, segrat och uppnått en inre balans. Han arbetade sig sakta och envist fram till ekonomiskt oberoende. I sällskap uppträdde han tillbakadraget och stillsamt, talade aldrig om andra människor, aldrig om sig själv; men varje hans rörelse vittnade om en inre

medvetenhet som tydligt sade: Jag vet allt om mig själv, om er, om alla andra människor. Därför voro de flesta av hans umgängesvänner en smula rädda för honom.

När han lyckats såsom affärsman, gifte han sig med en landsmaninna, vilken växt upp och uppfostrats i norden. Hon var en dubbelvarelse. Några timmar om dagen satt hon på mannens kontor och skötte den utländska korrespondensen, var driftig, energisk och öppen som en ljus dag; men i hemmet blev hon stilla och försynt, genomskinlig utan att visa sitt allra innersta. En främling fick genast vid första sammanträffandet en bestämd åsikt om henne, men vid det andra började denna vackla, och vid det tredje ströks den fullständigt.

Strax efter henne kom en honkatt i huset.

Allan Holm kunde aldrig riktigt få klart för sig, om Trude Engels kände sin mans förflutna eller ej; ingendera talade någonsin om det.

Han sitter i det stora vardagsrummet och lyssnar tankspritt till Georg Engels' utläggningar om efterkrigstidens handelssituation; då han icke intresserar sig vare sig för valutorna eller för trävarumarknaden, börjar han nu fundera på om Engels tänker endast på det han talar om. Har han verkligen inga andra tankar i bakgrunden? Han fäster sin blick på den andres vackra, kupiga panna, men skalet säger honom ingenting om innehållet. Och det var ju icke heller att vänta.

Han låter blicken glida till hustrun, som sitter och syr hålsöm, utan att lyssna, skenbart utan att veta om mannens närvaro. Hon rör händerna en smula tveksamt, liksom sömngångaraktigt. Allan tycker att han aldrig sett henne mera stilla, enkel och öppen, men ändå finner han något i hennes ställning, hållningen på huvudet eller hela kroppen, som han ej förstår. Han får inget riktigt grepp om hennes inre jag. Han ser på mannen, från honom till kvinnan, och

så åter på mannen. Han kan aldrig fatta deras liv. Älska de varandra? Vad känna de? Vad tala de om och vad göra de, när de äro ensamma med varandra?

Den ensamhet, han levt sig in i, gör det omöjligt för honom att riktigt förstå andra människors känslor och tankar och handlingar. När han är borta ur deras omedelbara närhet, kan han endast erinra sig dem i de ställningar, han senast såg dem i. Trude sitter i soffan, och mannen står i dörren och säger: Adjö, välkommen härnäst …

Han ser sig omkring i rummet. Kattan, som nu är tretton år gammal, fet, ful och orörlig, ligger i en länstol och döljer ögonen; på skrivbordet glänser en nickelbeslagen revolver, vilken tjänstgör som brevpress, fast den mycket väl kan vara laddad. Allting kan hända. Allan ser stolarna, bordet, bokskåpet; allt har han sett förr. Där står den möbeln och där står den. Men hur kommer det sig, att det är just så, och inte tvärtom? Varför äro gardinerna röda och inte gula, vita, lilafärgade eller något annat? Har allt detta ordnats medvetet efter en viss smak, efter ett mod, efter mönster, eller är det bara slumpen som varit framme och placerat det ena här, det andra där? Allan söker förgäves efter sitt värdfolks själ i rummets utseende. Hans blick råkar fastna vid en tavla som hänger över skrivbordet. Den är ett minne från Engels ungdom, den enda målning han har kvar, och den föreställer ett kustlandskap med spridda trädstammar; i bakgrunden synes havet. Men Allan finner inte det friska och salta, som borde finnas i en kustmålning. I stället tycker han sig se något annat …

Och plötsligt avbryter han sin vän:

— Det finns något av öken i det där landskapet, något utbränt, förhärjat. När gjorde du den?

Det rycker till i Engels ansikte, som om han känt sig plågad av att kastas in på en ny tankebana.

— Det var den sista jag gjorde, säger han, jag hade redan då beslutat mig för att överge konsten.

Vid Allans fråga hade Trude rest sig, lämnande handarbetet kvar i soffan. Nu går hon över golvet, ställer sig framför skrivbordet och stirrar på tavlan en stund; det blir alldeles tyst i rummet. Sedan vänder hon sig mot mannen och säger långsamt:

— Du har aldrig sagt mig att det är du som målat den där tavlan. Du har låtit mig kritisera den.

Engels sänker huvudet mot bröstet. Han ser mot golvet och tänker någonting. Trude fortsätter, och nu finns det en ton av agg i rösten; Allan tycker att hennes blick blir skarp och från.

— Varför har du inte sagt mig, att det är du som gjort den? Varför har du tegat med det alla dessa år? Om du sagt mig det, skulle jag försökt förstå den. Jag skulle försökt förstå dig. Måste ovillkorligen dina vänner tala om för mig vem du är?

Engels svarar ej, men ser plågad på den främmande, liksom uppmanande honom att gå. Allan reser sig också och säger adjö. Ingen följer honom nu till dörren. Det sista han ser av makarna är att Engels vänder ansiktet mot hustrun för att svara henne, medan hon sitter kvar vid skrivbordet, nervöst och upphetsat fingrande på den lilla nickelbeslagna revolvern, som begagnas till brevpress, fast den mycket väl kan vara laddad …

Följande dag grips han av ett plötsligt infall, och utan att meddela sig med någon reser han ut i världen, härs och tvärs över Europa och ett stycke in i Asien. Men han upplever ingenting.

II.

Efter ungefär ett års bortavaro kommer han hem, trött av vandringen och mätt på sig själv och sin ensamhet. Nästan genast uppsöker han sina forna umgängesvänner.

Trude tar emot honom i dörren med ett välkomnande leende, utan överraskning, utan förvåning; hon för honom in i vardagsrummet och ber honom sitta ner medan hon själv går och sätter på kaffe — alltsammans vardagligt och enkelt, som om det varit i går de senast träffats.

Allan sitter ensam en stund och iakttar att allting är likadant som för ett år sedan. Kattan ligger alltjämt i länstolen, vaken, men döljande ögonen; ett sprött rosafärgat dagsljus flyter in genom de röda gardinerna, på skrivbordet blänker ännu den nickelbeslagna revolvern. Allan får en känsla av overklighet, en beklämmande förnimmelse av att allt som hänt icke har hänt, ett år har dragit förbi som en skugga utan att lämna spår efter sig. Här sitter han nu återigen i detta rum, som han inte vet om det ordnats med avsikt eller av en slump; han har varit borta en tid, men ingen har saknat honom, och när han nu kommit tillbaka, slår han sig ner för att dricka en kopp kaffe och prata, sedan skall han gå igen. Det är ingenting mera. Han rätar omedvetet på sig och intar en lyssnande, iakttagande ställning, men det enda han kan höra är en klockas pickande; det är tiden.

Trude kommer in med en bricka och serverar honom kaffe och ett glas vin. Hon ler lite flyktigt, och Allan känner igen hennes leende. Det skymtar fram och försvinner på samma gång; det verkar som om hon skulle plocka bort slöjorna från sitt inre, men endast för att flytta dem bakom varandra så att allt ständigt förblir lika ogenomträngligt, dolt bakom en mängd var för sig så genomskinliga förhängen …

De dricka sitt kaffe under en tystnad som egentligen inte behöver brytas. Allan ser på sin klocka och undrar om

mannen icke snart skall komma. För att få tiden att gå börjar han sedan tala om sina resor; han berättar sakta och opersonligt, som om det inte varit han själv som gjort dem.

Han rullar ut Europas karta på golvet framför dem och stiger ut, flanerar långsamt över det nordtyska flacklandet med dess sandkullar och gröna sänkor, tills han kommer ned till Sydtyskland, där han dröjer en stund i Münchens konstgallerier. Han kliver över Vogesernas bergsrygg in i Frankrike och går ned genom Rhônedalen; han tycker om att promenera på kyrkogårdarna, de likna här små trädgårdar som ansas och skötas bättre än någon annanstans i världen av ett folk, vilket lever lika mycket i det förflutna som i framtiden. Han går genom en svart tunnel och kommer in i Spanien: solförvittrade bergskedjor, bruna kullar melerade med blått och grönt, det är Vinlandet. Han kommer in i trånga, hoptryckta städer, där smutsen lyser i alla himlens färger och människorna prata, prata honom led och trött och tränga sig inpå honom som för att nosa efter lukten i hans kläder. Till slut stiger han ombord på ett fartyg som splittrar Medelhavets spegelblå yta, och långt borta ser han Gyllene hornet stiga upp ur horisontdiset; det är porten till Österlandet …

Hans röst blir lägre och lägre för att slutligen alldeles tyna av. Varför pratar han egentligen? Trude ber honom inte heller fortsätta. De sitta tysta en stund, försänkta i sig själva, utan att därför vara tröttade eller plågade av varandra. Det finns bara inget band mellan dem.

Allan ser åter på sin klocka. Då ler hon flyktigt och säger:

— Har ni bråttom, herr Holm?

— Ånej, svarar han, jag undrade bara när Georg kommer hem?

— Min man är död, säger Trude enkelt och utan sinnesrörelse, han har varit död länge …

Allan spärrar förvånad upp ögonen under en sekund.

— Jaså, han är död … säger han liksom frånvarande och ser på kvinnan. Först nu upptäcker han att det finns ett drag av inåtvändhet i hennes ansikte, ett drag av kyskhet kring munnen, vilket han sedan upptäcker i rummet. Han förlorar sig i omgivningen och spårar upp små detaljer, som han försöker samla till ett enhetligt intryck. Ja, det är icke längre något tvivel om att mannen är frånvarande; men ändå kan han ej gripa och fasthålla den realitet som ligger bakom det att han är död.

Död … Död … Han spinner med tankarna omkring ordet för att kunna fatta dess djupaste mening; han tänker sig att en människa som sitter mittemot honom, plötsligt reser sig och går ut och stänger dörren efter sig …

Liksom långt bortifrån hör han Trude fortsätta den sats, hon avbröt för en sekund sedan:

— Han dog samma kväll ni sist var här —

En bild som suttit kvar på hans näthinma och ej utplånats under årets lopp framkallas plötsligt med detaljerad tydlighet. Han ser Engels långsamt vända sig mot hustrun, som upphetsad och retlig sitter och fingrar på den nickelbeslagna revolvern. Han ser bilden framför sig som en fotografi, ett stelnat återgivande av något som var och hände för länge sedan. Uttrycken ha just börjat skifta i de båda människornas ansikten, deras rörelser äro ofullbordade, tankarna ha just börjat taga form av ord …

Här slutar verkligheten och fantasien tar vid. Vad sade de sedan? Vad gjorde de? Hur utvecklades deras minspel, deras sinnesstämning? Hur … hur …?

Och plötsligt känner Allan hur situationen förändras och utvecklas med rasande fart och naturnödvändig logik. Engels reser sig och går fram mot Trude för att lugna henne, men hon låter sig ej lugnas: sårad i sitt innersta av att mannen i tretton år förtigit något för henne, dolt sig

själv, sina känslor och tankar, retar hon upp sig mer och mer. Hennes röst blir skarpare och skarpare. Till sist blir även Engels rasande, ty han har ju aldrig vetat att hans hustru kunde vara så oresonlig och brutalt häftig. Hon svarar med att hånfullt visa på det lynne hon nu är försatt i, och båda två upptäcka att de icke känna varandra, mannen går fram för att bringa henne till besinning. Då skjuter hon av pistolen som hon håller i handen — — —

Det var slutet. Sedan faller förhänget. Allan ler åt sin egen livliga fantasi: inte kan man väl tänka att denna lilla timida varelse, vilken han känner såsom Trude Engels, dödat sin man! Men så fort han ser på henne vacklar hans åsikt. Vad vet han egentligen om hennes inre? Han minns det drag av agg han förra gången såg skymta i hennes ansikte, kanske det var en glimt av hennes andra jag. Det kunde mycket väl hända att denna andra del av henne fick överhanden kvällen för ett år sedan. Kanske dödade hon sin man, och gav det sedan sken av olyckshändelse eller självmord. När man är borta från människorna vet man ju ingenting om dem — —

Nu händer det vidunderliga i Allan Holms tillvaro, att han blir kär i Trude Engels, vilken han misstänker för att ha tagit sin mans liv. Men kanske det är just därför som hon fängslar hans fantasi, hans tankar! När han är ute i sällskap med andra eller med sig själv, när han somnar om nätterna, och när han vaknar om morgnarna, tänker han på henne; och alltid ser han henne sitta vid skrivbordet med ansiktsmusklerna spänt uttryckande en känsla, som dittills legat dold och okänd för henne själv och andra, ini hennes natur. Han älskar de okända och obegagnade krafter han tror sig spåra inom henne, dessa krafter som vid givet tillfälle kunna slå ut och bringa död. Ja, kanhända det är själva döden han söker hos henne — — —

Han emanciperar sig från sin övriga bekantskapskrets och gör henne allt oftare sällskap.

De promenera tillsammans ut till Norra kyrkogården där Georg ligger jordad. En kulle med en kopparurna på är hans minnesmärke. Urnan är redan ärggrön, och inskriptionen halvt osynlig. Allan vill ej försöka tyda den. Som en stum åskådare står han och ser när Trude knäfaller vid graven, och lägger ner sina blommor; ett offer av livets vackraste uttryck åt döden! Han fattar icke att hennes anlete redan är inhöljt i en fuktig slöja av sorg och tårar.

Av grannlagenhet vidrör han ej denna smärta, vilken han dock betraktar som ett utslag av traditionell sentimentalitet. Det förvånar honom endast att den är så långvarig. Kvinnan är ju i alla fall blott några och trettio år. Slutligen säger han en gång:

— Livet är ändå starkare än döden — — —

Trude ser ned på graven och svarar knappt hörbart:

— Vad är livet — — —?

Han kan ej besvara en fråga som besvarar sig själv, men ändå alltid måste stå obesvarad; därför tiger han.

De promenera in mot staden igen. Han går ett stycke ifrån henne, och plötsligt iakttager han att hennes vänstra arm krökes en smula uppåt, och att hon går lite snett som om hon stöder sig mot någon. Först gör det ett hemskt intryck på honom, men sedan skrattar han och säger sig själv att det endast är en vanerörelse. Han påpekar saken för henne. Då faller hennes arm tungt till sidan, och hon blir blek i ansiktet, som om hon förlorat något — — —

Han besöker henne i hennes hem, och de sitta länge och prata om kvällarna. Trude berättar om mannen. Han var i besittning av det sjätte sinnet, han kunde se saker och ting som ingen annan såg, men han förtrodde sig aldrig åt någon annan. Ibland kunde det hända att de hade mycket folk hos sig, de sutto och talade om affärer och annat

vardagligt, men mitt i samtalet tystnade Engels och liksom stelnade till. Då såg han. Han följde med blickarna något som gick av och an i rummet — — —

Allan känner till det där, och dristar sig att ge det en naturlig förklaring.

Sedan Georg lämnat konstnärsbanan dämdes så mycken kraft och fantasi, som inte fick utlopp, upp inom honom, och det var denna som omsattes till inre liv, materialiserades i syner och hörselförnimmelser; således var det ett överskott av skapande kraft — — —

Trude visar en sårad uppsyn och frågar honom om han ej tror på det övernaturliga, det vill säga det som andra människor kalla övernaturligt, men som hon finner endast naturligt. Han svarar något obestämt.

Då blir hon ivrigare och ivrigare. Först när hon kommer in på detta, med vilket hennes tankar syssla, lever hon upp riktigt. Hennes kinder få färg, hennes ögon stråla. Hon berättar att hon haft besök av mannen efter hans död.

Han hade ett eget sätt att smeka Maja, kattan, och denna besvarade alltid hans smekningar med att skjuta rygg och spinna på ett eget sätt. Ingen annans vidrörande mottogs på just det sättet.

Nu har hon suttit ensam här i hemmet och tänkt på honom. När hon blev särskilt upprörd av sina tankar hörde hon plötsligt Maja spinna, och när hon såg upp stod kattan med ryggen i krum och spann som när Georg smekte henne — — —

Han var i rummet för att trösta henne.

Det har upprepade gånger hänt henne att hon legat sömnlös om nätterna och gråtit och vridit sig av saknad; ofta har hon då hört Maja spinna på det där säregna sättet, och genast har hon blivit lugn och nöjd, och somnat med en känsla av att hon icke varit ensam — — —

Ja, herregud — — —!